

Vrchní soud v Olomouci
prostřednictvím
Krajský soud v Ostravě
Havlíčkovo nábřeží 1835/34
728 81 Ostrava

Žalobce:

Žalovaná: Psychiatrická léčebna, Olomoucká ulice 173, 785 17 Štenberk, státní příspěvková organizace zřízená ministerstvem zdravotnictví ČR

Odvolání k rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne , sp. zn.

Dvojmo

I.

Žalobce se v žalobě ze dne 22. prosince 2009 domáhal zaslání omluvného dopisu žalovanou a zaplacení částky ve výši 500.000,- Kč z důvodu náhrady nemateriální újmy způsobené podmínkami pobytu a léčby v psychiatrické léčebně Šternberk. Žalobce se tímto postupem u soudu prvního stupně domáhal ochrany před porušením níže uvedených práv plynoucích z ústavního pořádku a mezinárodních smluv. Tato porušení představují významný zásah do jeho soukromého života a nelidské či ponižující zacházení ve vztahu k jeho osobnosti, proti kterému je nutno poskytnout ochranu podle § 13 občanského zákoníku (dále jen „o.z.“). Toto ustanovení (jakož i § 11 o.z.) totiž není možno vykládat izolovaně od jiných částí právního řádu, tím spíše pak od ústavního pořádku a mezinárodních smluv. Krajský soud v Ostravě rozsudkem sp. zn. ... ze dne žalobu zamítl. Toto své rozhodnutí odůvodnil tak, že ... Proti tomuto rozsudku si žalobce podává toto odvolání, které odůvodňuje následovně.

II.

Žalobce tvrdí, že podmínky jeho pobytu a postupy léčby v psychiatrické léčebně Šternberk nepřiměřeně zasáhly do jeho soukromého života a ve svém souhrnu naplnily nelidské či ponižující zacházení tak, jak je mu rozuměno ustálenou judikaturou Ústavního soudu ČR a Evropského soudu pro lidská práva.

Dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) nelidské či ponižující zacházení zakládající porušení čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) vyžaduje minimální úroveň závažnosti vzniklé újmy. Tuto újmu soud popisuje zásadně ad hoc, závisí na všech okolnostech případu, a zejména na povaze a kontextu zacházení, podmínkách jeho výkonu, jeho trvání, fyzických a mentálních účincích a někdy také na pohlaví, věku a zdravotním stavu oběti (viz např. rozhodnutí ve věci *Raninen proti Finsku*¹). Přesto však ESLP již vyslovil určitá obecná kritéria pro její posouzení. Dle judikatury ve věci *Wainwright proti Spojenému království*² ESLP zkoumá, zda je cílem ponížít a pokořit dotyčnou osobu a zda mají důsledky jednání negativní dopad na jeho nebo její osobnost. Dle soudu však absence tohoto účelu nevylučuje porušení čl. 3 (srov. rozhodnutí ve věci *Peers proti Řecku*³). Strádání a ponížení musí jít dále, než je nevyhnutelný průvodní jev strádání a ponížení spojený s vyměřenou formou legitimního zacházení nebo trestání, jako je například zbavení osobní svobody (srov. rozhodnutí ve věci *Kudła proti Polsku*, § 93–94; *Valašinas proti Litvě*, § 102; *Jalloh proti Německu*, § 68). ESLP sice vždy zdůrazňoval, že utrpení nebo ponížení musejí v každém případě přesáhnout ta, která s sebou nevyhnutelně nese daná forma legitimního zacházení nebo trestu, avšak zacházení se žalobcem (v podrobnostech níže) ESLP považoval za "ponižující", neboť svou povahou u něj nemohlo vyvolat pocity strachu, úzkosti a méněcennosti a bylo plně způsobilé jej ponížít a potupit (cf. rozhodnutí *Tyler proti Spojenému království* a *Soering proti Spojenému království*). Nadto, jak se žalobce pokusil ukázat a jak dokládají i zprávy veřejného ochránce práv⁴ a Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo

¹ Rozhodnutí ve věci *Raninen proti Finsku* ze dne 16. 12. 1997, stížnost č. 20972/92.

² Rozhodnutí ve věci *Wainwright proti Spojenému království* ze dne 26. 9. 2006, stížnost č. 12350/04, odst. 41.

³ Rozhodnutí ve věci *Peers proti Řecku* ze dne 19. 4. 2001, stížnost č. 28524/95, odst. 67–68 a 74.

⁴ Zpráva ze dne 18. 9. 2008, dostupná na adrese: <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zarizeni/psychiatricke-lecebny/zprava-z-navstev-psychiatrickych-leceben/>.

trštění (dále také „CPT“)⁵, utrpení a ponižení, jež musel utrpět v důsledku nelidského a ponižujícího zacházení, s sebou ochranná ústavní léčba nejenže nenese, nýbrž je i v rozporu s jejím smyslem a účelem. Přitom žalobce podotýká, závěry šetření veřejného ochránce práv a CPT nejsou pro soud sice právně závazné, nicméně kupříkladu ESLP pojímá zjištění CPT jako významný zdroj faktických informací, z nichž pak vychází při svém právním posouzení věci, a to ať již se jedná přímo o informace o konkrétním zařízení, jehož praktiky a podmínky v něm zavedené jsou namítány, či o informace obecné z určitého státu (ohledně zařízení, kde se nacházejí osoby omezené na svobodě, resp. jí zbavené).⁶

Zacházení, kterému byl žalobce během svého pobytu v léčebně vystaven, však podle jeho názoru nepředstavovalo zásah do jeho práva na ochranu osobnosti pouze tím, že bylo rozporné s čl. 3 Úmluvy, ale rovněž tím, že bylo rozporné s čl. 8 Úmluvy, garantujícím právo na respektování rodinného a soukromého života. Přitom žalobce připomíná, že v souladu s judikaturou ESLP stačí pro existenci neoprávněného zásahu do práva podle čl. 8 Úmluvy do jisté míry „menší“ intenzita či závažnost jednání, než se vyžaduje pro konstatování neoprávněného zásahu do práva podle čl. 3 Úmluvy. V rozhodnutí ve věci *Reninen proti Finsku*⁷ ESLP připustil, že za určitých okolností může čl. 8 jedinci poskytnout ochranu během detence, resp. omezení osobní svobody ve vztahu k podmínkám tohoto omezení osobní svobody, ačkoli tyto nedosahují úrovně závažnosti vyžadované čl. 3.

Žalobce ještě úvodem zdůrazňuje zásadu vyslovenou ESLP,⁸ a to, že v případě pacientů psychiatrických léčeben – díky jejich typické podřízenosti a bezmocnosti ve vztahu k léčebně – je nutné dodržet zvýšenou opatrnost při posuzování, zda byly ve všech ohledech dodrženy požadavky stanovené Úmluvou.

III.

Pokud jde o jednotlivé skutkové okolnosti zakládající nepřiměřené zásahy do soukromého života žalobce, resp. nelidské či ponižující zacházení ve vztahu k němu, a to ať už samostatně, či svým kumulativním působením⁹, žalobce uvádí následující:

- a) Žalobci nebylo dovoleno **ležet na lůžku v průběhu dne**. Žalobce se během svého pobytu v léčebně opakovaně domáhal ležení na lůžku v době, kdy pociťoval fyzické vyčerpání a bolesti v důsledku rozvíjející se Wilsonovy nemoci, což mu nebylo umožněno. Pacienti na oddělení 15A léčebny, kde žalobce strávil větší část svého pobytu v léčebně, nemají přes den přístup do svých pokojů; obecně pacienti mohou používat své lůžko přes den jen se svolením zdravotnického personálu. K tomu ovšem v případě žalobce nedošlo, přičemž pracovníci psychiatrické léčebny takovéto zacházení vůči žalobci (tedy odírání přístupu k jeho lůžku) neodůvodňovali, pouze tvrdili, že s ním musí zacházet jako s ostatními. Přitom však žalobcův zdravotní stav

⁵ Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě ČR, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trštění (CPT) ve dnech 25. března až 2. dubna 2008, ze dne 5. 2. 2009, dostupná na adrese: <http://www.cpt.coe.int/en/states/cze.htm>.

⁶ Například rozhodnutí ESLP ve věci *Yordanov proti Bulharsku* ze dne 10. 8. 2006, stížnost č. 56856/00, odst. 81, 84, 91 a násl.; či rozhodnutí ve věci *I.I. proti Bulharsku* ze dne 9. 6. 2005, stížnost č. 44082/98, odst. 71.

⁷ *Reninen proti Finsku*, odst. 63.

⁸ Rozhodnutí ve věci *Herczegfalvy proti Rakousku* ze dne 24. 9. 1992, stížnost č. 10533/83, odst. 82

⁹ Kumulativní efekt neoprávněného přísného režimu a materiálních podmínek, v nichž byl stěžovatel zadržován, byl jako rozporný s čl. 3 Úmluvy posouzen např. ve věci *Yordanov proti Bulharsku*, odst. 99.

byl od ostatních pacientů podstatně odlišný. V důsledku odepření přístupu k lůžku mu nezbylo než často ležet na zemi, z čehož míval i silné bolesti. Psychiatrická léčebna tím nejen nesledovala potřeby jeho zdravotního stavu, nýbrž ani neměla žádný důvod, pro který by bylo takové zacházení nezbytné. Nucené odpírání přístupu k lůžku tak dle žalobce naplňuje znaky porušení čl. 7 odst. 2 a čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále také „Listina“) a čl. 3 a čl. 8 Úmluvy.

Uvedené závěry žalobce podporuje i judikatura ESLP. V případě *Kennan proti Spojenému království*,¹⁰ který se týkal duševně nemocného vězně, ESLP uvedl, že nedostatek vhodné lékařské péče může přispět k zacházení v rozporu s čl. 3 Úmluvy. Soud doplnil, že v případě duševně nemocných osob je navíc nutné vzít v úvahu jejich zranitelnost. Žalobci se nedostávalo vhodné lékařské péče tím, že byl nucen ležet na podlaze a byl mu odepřen přístup k lůžku, díky kterému by mohly být zmírněny jeho bolesti. Utrpení žalobci vzniklé Wilsonovou chorobou bylo zvýšeno zacházením ze strany psychiatrické léčebny.

ESLP dále ve věci *Pretty proti Spojenému království*¹¹ uvedl, že utrpení, jež je způsobeno přirozeně vzniklou nemocí, ať fyzickou, či psychickou, může spadat do působnosti čl. 3 tam, kde je - nebo kde existuje riziko, že bude - zvýšeno určitým zacházením, ať vyplývá z podmínek vazby, vyhoštění nebo jiných opatření, za něž mohou být činěny odpovědnými státní orgány. Žalobce trpěl zbytečnými bolestmi v důsledku toho, že mu psychiatrická léčebna odepřela přístup na lůžko. Od bolesti si musel ulevovat ležením na zemi, čímž navíc riskoval podchlazením.

Především však ve věci *Price proti Spojenému království*¹² ESLP shledal porušení čl. 3 již při krátkodobém zadržení vážně mentálně postižené osoby, za podmínek hrozby poškození jejího zdraví z důvodu chladu a nekomfortního lůžka, ztížení tělesné hygieny a konání fyziologických potřeb. Takové zacházení dle soudu znamená ponižující zacházení ve smyslu čl. 3 Úmluvy. O to spíše je tedy ponižujícím zacházením případ žalobce, který byl nucen v takových podmínkách žít po několik měsíců. Nelze zcela vyloučit ani zavinění psychiatrické léčebny, neboť žalovaná znala žalobcův zdravotní stav a dostávala od něj stížnosti a vyjádření nesouhlasu se způsobem „léčby“.

Psychiatrická léčebna v otázce odepření přístupu na lůžko argumentovala léčebnými důvody. I kdybychom však toto jednání žalované považovali za „léčbu“, zůstává faktem, že žalobce byl k tomuto chování nucen proti své vůli a nedal k takovému postupu „léčby“ souhlas. Popsaný postup je v příkrém rozporu s čl. 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, vyhlášené pod č. 96/2001 Sb. m. s., který jako obecné pravidlo stanoví, že pro „jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je nutný svobodný a informovaný souhlas“.

Souhlasu, resp. nesouhlasu pacienta s určitou léčbou je dále na zákonné úrovni upraven zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, jehož § 23 odst. 2 výslovně stanoví:

„Vyšetřovací a léčebné výkony se provádějí se souhlasem nemocného, nebo lze-li tento souhlas předpokládat. Odmítá-li nemocný přes náležitě vysvětlení potřebnou péči, vyžádá si ošetřující lékař o tom písemné prohlášení (revers).“

Bez souhlasu nemocného je možné provádět vyšetřovací a léčebné výkony jen v zákonem vyjmenovaných případech (§ 23 odst. 4 citovaného zákona), mezi které ovšem ochranné léčení nařizené žalobci rozhodně nespadá.

¹⁰ Rozhodnutí ve věci *Kennan proti Spojenému království* ze dne 3. 4. 2001, stížnost č. 27229/95, odst. 111.

¹¹ Rozhodnutí ve věci *Pretty proti Spojenému království* ze dne 29. 4. 2002, stížnost č. 2346/02.

¹² Rozhodnutí ve věci *Price proti Spojenému království* ze dne 10. 10. 2001, stížnost č. 33394/96.

V nálezu sp. zn. IV. ÚS 639/2000 ze dne 18. 5. 2001, Ústavní soud posuzoval ústavnost postupu Policie ČR vůči stěžovatelce, která byla přes svůj výslovný odpor transportována k vyšetření do psychiatrické léčebny v Jihlavě, kde se však žádná negativní psychiatrická diagnóza nepotvrdila. Ve výroku nálezu Ústavní soud uvedl, že postupem Policie bylo porušeno právo stěžovatelky na osobní svobodu, zaručené čl. 8 odst. 1 a 6 Listiny základních práv a svobod. V odůvodnění k tomu dodal, že z ústavního principu nedotknutelnosti integrity osobnosti vyplývá zásada svobodného rozhodování v otázkách péče o vlastní zdraví. Proto dle Ústavního soudu při aplikaci ustanovení umožňujících ve vyjmenovaných případech určité medicínské výkony či vyšetření provést i bez výslovného souhlasu občana (pacienta), je nutné šetřit podstatu této svobody a postupovat s maximální zdrženlivostí. *Diagnóza není více než právo.*

K situaci nesouhlasu pacienta s léčbou se vyjádřila i judikatura evropská. Z názorů ESLP vyplývá, že léčba prováděná přímo proti vůli pacienta, což je i případ žalobce, může neoprávněně zasahovat jak do jeho práv chráněných čl. 3, tak těch chráněných čl. 8 Úmluvy.

Ve věci *Pretty proti Spojenému království*¹³ soud vyslovil, že léčba prováděná bez souhlasu duševně způsobilého dospělého pacienta, může zasáhnout do fyzické integrity jedince způsobem nepřijatelným dle čl. 8 Úmluvy.

Ve věci *Herczegfalvy proti Rakousku*¹⁴ soud uvedl, že jako nelidské či ponižující zacházení nemůže být nahlíženo opatření z lékařského hlediska nezbytné; tudíž pokud je pacient naprosto nezpůsobilý rozhodovat o sobě, je na ošetřujících zdravotnících, aby rozhodli o vhodném způsobu léčby pro zachování jeho tělesného i duševního zdraví, v případě nutnosti i silou, resp. proti „vůli“ daného pacienta. Nicméně žalobce připomíná, že právě v tomto ohledu byla jeho situace odlišná, neboť on nebyl „naprosto nezpůsobilý“, ba naopak, byl schopen rozhodovat o své osobě, včetně vyjádření (poskytnutí) souhlasu, resp. nesouhlasu s léčbou prováděnou ze strany psychiatrické léčebny. Proto bylo podle žalobceva názoru nepřijatelně zasaženo jak do jeho práva na soukromý život (ve formě fyzické integrity; nebyla zachována nezbytná proporcionalita, rovnováha mezi sledovaným legitimním cílem a přijatým opatřením, jelikož daného cíle mohlo být dosaženo i způsobem ne tolik zasahujícím do základních práv žalobce), tak do jeho práva nebýt podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení.

Kromě „léčebných“ důvodů, kterými žalovaná ospravedlňovala své jednání, kdy žalobci (ale nejen jemu) odpírala v průběhu dne přístup k lůžku, resp. vůbec do jeho pokoje, pracovníci léčebny přiznali i další důvody popsání režimového opatření. Těmi byly podle jejich vyjádření vysoký počet pacientů na oddělení, jejich nepříznivý zdravotní stav a nedostatek personálu, který by na volně se pohybující pacienty (jejich bezpečnost) mohl adekvátně dohlížet (při neexistenci kamerového systému na oddělení).

V reakci na takovou argumentaci ovšem žalobce upozorňuje na rozhodovací praxi ESLP¹⁵, podle něhož nedostatek zdrojů či ekonomická situace rozhodně nemohou ospravedlnit (omluvit či zdůvodnit) podmínky omezení/zbavení osobní svobody, které dosahují hranice rozporu s čl. 3 Úmluvy. Uvedené důvody jsou zcela nelegitimní ve vztahu k popsání zásahu do žalobcových práv (jak podle čl. 3, tak podle čl. 8 Úmluvy).

¹³ *Pretty proti Spojenému království*, odst. 63.

¹⁴ *Herczegfalvy proti Rakousku*, odst. 82.

¹⁵ Např. rozhodnutí ve věci *Poltoratskiy proti Ukrajině* ze dne 29. 4. 2003, stížnost č. 38812/97, odst. 148, či rozhodnutí ve věci *I.I. proti Bulharsku* ze dne 9. 6. 2005, stížnost č. 44082/98, odst. 77.

K praxi odpírání pacientům vstupu do jejich pokojů a uzamykání pokojů v průběhu dne se kriticky vyjádřili rovněž CPT ve své zprávě ze dne 12. 3. 2004¹⁶ a veřejný ochránce práv; ten přitom poukázal i na případy dobré praxe, kdy některé psychiatrické léčebny dokázaly taková režimová opatření zcela opustit.¹⁷

- b) Žalobci nebyla dána možnost **používání uzamykatelné skříňky** pro své osobní věci během pobytu v psychiatrické léčebně, a to navzdory tomu, že nebyla nutnost takového opatření. V obecně nesnadných podmínkách pobytu v psychiatrické léčebně tak žalobci nebyla poskytnuta potřebná ochrana jeho osobního vlastnictví, a především soukromí. Jako zásadní důvod nepořízení dostatečného počtu uzamykatelných skříňek ředitel psychiatrické léčebny při šetření prováděném v této věci zmínil nedostatek prostoru pro jejich umístění na oddělení. Takový důvod je ovšem pro odepření práva na ochranu soukromí a vlastnictví zcela nedostatečný. Ve vztahu k žalobci pak skutečnost, že mu nebyla přidělena uzamykatelná skříňka, byla personálem léčebny konkrétně odůvodněna poukazem na neschopnost žalobce dodržovat základní hygienické návyky, a tedy potenciální nebezpečí zápachu a škodlivého hmyzu udržujícího se ve skříňce a znamenajícího ohrožení žalobce i jeho okolí. Ovšem ani tato námitka se nejeví dostatečnou z hlediska maximálního možného zachování žalobcových základních práv. [doplň argumentaci soudu první instance] Nepřidělení uzamykatelné skříňky žalobci tedy naplňuje znaky porušení čl. 7 odst. 1 a čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy.

ESLP se ve vztahu k čl. 8 Úmluvy již mnohokrát¹⁸ vyjádřil v tom smyslu, že pojem „soukromý život“ je velmi širokým a ani neumožňuje vytvoření vyčerpávající definice. Zahrnuje jak fyzickou, tak psychickou integritu jedince, určité aspekty jeho fyzické i sociální identity, právo na osobní rozvoj. Čl. 8 Úmluvy má přitom dosah ještě větší, neboť nechrání jen jedincovo právo na soukromý život, ale také jeho práva na rodinný život, obydli a korespondenci. Přitom z předmětného ustanovení Úmluvy státu nevyplývá jen závazek negativní, tj. zdržet se zásahu do tohoto práva jedince, nýbrž mu čl. 8 za určitých okolností může zakládat i povinnosti pozitivní, tj. (aktivně) zabezpečit jedinci možnost realizace jeho práva chráněného Úmluvou. Povinnosti tohoto druhého typu pak stát má v případě přímé a bezprostřední spojitosti mezi opatřeními, kterých se stěžovatel dožaduje, a jeho soukromým a/nebo rodinným životem.¹⁹

V nyní projednávaném případě je tak žalobce toho názoru, že došlo k zásahu do jeho soukromého života, když mu vlastně byla vůbec odepřena možnost jistým způsobem realizovat svůj soukromý život – bylo mu odepřeno poskytnutí prostoru, kam by mohl uložit své osobní věci, a to mimo dosah jiných osob. Žalobce zdůrazňuje, že i zde je nutno zvážit specifické podmínky pobytu v psychiatrické léčebně, kde dochází k omezení osobní svobody jedince, tento se ocitá pod dohledem (a „nadvládou“) lékařů a dalšího personálu léčebny, kterému se téměř nemůže vyhnout. V případě Psychiatrické léčebny Šternberk je pak nedostatek soukromí pacientů o to podstatnější, neboť jim nebylo umožněno pobývat přes den na jejich pokojích (viz písm. a)), nýbrž museli čas trávit ve společných místnostech (místnosti), resp. prostorách. Poskytnutí uzamykatelné skříňky, která by byla „jen žalobcova (resp. pacientova)“ se tedy jeví jako naprosto nezbytný a

¹⁶ Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě ČR, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 21. až 30. dubna 2002, ze dne 12. 3. 2004, bod 110; dostupná na adrese: <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2004-04-inf-eng.pdf>.

¹⁷ Zpráva ze dne 18. 9. 2008, bod 124.

¹⁸ Za všechny např. *Pretty proti Spojenému království*, odst. 61.

¹⁹ Rozhodnutí ve věci *Botta proti Itálii* ze dne 24. 2. 1998, stížnost č. 21439/93, odst. 33.

základní požadavek, aby bylo zajištěno jeho právo na respektování soukromí alespoň v nezbytné minimální míře. V opačném případě právě kumulativní efekt odpírání soukromého prostoru pro osobní věci a přístupu k vlastnímu lůžku způsobuje zcela zásadní – a protiprávní – zásah do žalobcova soukromého života, jehož realizace je za daných podmínek neúměrně a neoprávněně ztížena. Navíc žalobce podotýká, že dostupnost uzamykatelného prostoru pro uložení osobních věcí byla ze strany ESLP hodnocena dokonce jako jedno z kritérií při posuzování souladu, nebo rozporu podmínek detence v konkrétních případech s čl. 3.²⁰

Žalobce se tudíž domnívá, že není pochyb o tom, že bylo zasaženo do jeho práva podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy, což ovšem může být ospravedlněno v souladu s odst. 2 článku. Aby se jednalo o zásah oprávněný, je nutné 1) aby k němu došlo v souladu se zákonem, 2) aby sledoval legitimní cíl (národní bezpečnost, veřejnou bezpečnost, hospodářský blahobyt země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochranu zdraví nebo morálky, ochranu práva a svobod jiných) a 3) aby byl nezbytný v demokratické společnosti; přitom o čím podstatnější zásah do práva na soukromý a rodinný život se jedná, tím závažnější důvody pro něj musí být.²¹

Žalobce je toho názoru, že už splnění první zmíněné podmínky je velmi problematické. V České republice totiž samotný výkon ochranného léčení (jež je ukládáno na základě trestního zákona, resp. trestního zákoníku) není právně upraven. Proto je třeba při hodnocení vycházet především z ústavního pořádku České republiky, konkrétně z Listiny základních práv a svobod.

Čl. 7 odst. 1 Listiny stanoví, že „*nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena; omezena může být jen v případech stanovených zákonem*“. Čl. 10 odst. 2 Listiny pak každému zaručuje „*právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života*“.

Z uvedeného vyplývá, že i podle Listiny (srov. také čl. 4 odst. 2 Listiny) musí být případné zásahy do soukromí jednotlivce ospravedlněny zákonem; ten ovšem pro žalobcův případ v českém právním řádu neexistuje. Navíc i kdyby zde nějaký zákonný podklad pro zásah do žalobcova soukromí byl, je zapotřebí zvážit rovněž výkladové pravidlo čl. 4 odst. 4 Listiny, podle něhož při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu, přičemž taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena (srov. také níže k naplnění třetí podmínky).

Již první podmínka oprávněnosti zásahu do soukromého a rodinného života podle čl. 8 Úmluvy, tj. zásahu na základě zákona, tedy v žalobcově případě naplněna není; přesto se žalobce domnívá, že je vhodné dále zvážit i zbylé dvě podmínky. Co se týče podmínky druhé, tedy existence legitimního cíle, který je sledován, tato by patrně naplněna mohla být. Žalovaná tvrdí, že soukromí žalobce omezovala s ohledem na ochranu zdraví a práv jiných osob. K tomuto argumentu je ovšem na druhé straně třeba podotknout, že takové zdůvodnění lze použít do jisté míry spíše až zpětně, tedy když už se pracovníci léčebny seznámili se žalobcem a jeho návyky; naopak takovým důvodem může být těžko ospravedlněna skutečnost, že žalobci nebyl poskytnut žádný soukromý prostor pro jeho osobní věci již od začátku jeho pobytu v léčebně (tedy vůbec). Uvedený argument tudíž může obstát jen částečně. Co se pak týče třetí podmínky, tj. nezbytnosti zásahu v demokratické společnosti, opět jí dostáno není, ježto se jedná o zásah neproporcionální.

²⁰ Např. rozhodnutí ve věci *Alexov proti Bulharsku* ze dne 22. 5. 2008, stížnost č. 54578/00, odst. 105, či rozhodnutí ve věci *Malechkov proti Bulharsku* ze dne 28. 6. 2007, stížnost č. 57830/00, odst. 151.

²¹ Srov. rozhodnutí ve věci *Smith a Grady proti Spojenému království* ze dne 27. 9. 1999, stížnosti č. 33985/96 a 33986/96, odst. 89.

V řízeních o individuálních ústavních stížnostech Ústavním soudem ČR vytvořená metodologie²² hodnotící ústavnost zásahu do základních práv požaduje, aby po identifikování dotčených základních práv byl minimalizován zásah do obou z nich. V případě žalobce k dosažení sledovaného cíle totiž mohlo dojít i jinými, jeho základní práva méně omezujícími způsoby. Ohledně (ne)poskytnutí uzamykatelné skříňky se personál léčebny kupříkladu mohl pokusit s žalobcem se dohodnout na určitém režimu zajišťujícím patřičné hygienické podmínky udržované v jeho skříňce. Bylo však nepochybně – z hlediska žalobcových základních práv – nepřijatelné předem, automaticky (žalobce znovu připomíná, že žádnou skříňku neměl již od začátku, ne že by mu byla odebrána po určité době, kdy by se ukázalo, že není schopen se o ni řádně starat, a toto nebylo možno řešit jiným způsobem) mu odmítnout poskytnutí základního prostoru pro soukromí. Takový zásah do soukromí žalobce nelze ve světle uvedené judikatury Ústavního soudu hodnotit jako ústavně konformní právě proto, že se ani nepokusil o maximalizaci zachování obou dotčených základních práv.²³ V hodnocení ústavnosti již proto dle názoru žalobce není nutno přikročit ke třetímu kroku poměrování, kterým je přiznání přednosti základnímu právu, v jehož prospěch svědčí obecná idea spravedlnosti, resp. obecný princip. Pokud by odvolací soud měl za to, že je třeba provést i tento krok, žalobce uvádí, že odmítnutí poskytnutí osobní skříňky apriori nelze považovat za projev zásad dobré péče a ochrany zdraví jiných, v jejichž jménu mu psychiatrická léčebna užívání osobní skříňky odepřela. Proto takový postup nemůže v testu zásahu do základních práv dle kritérií Ústavního soudu obstát.

Žalobce dále opět upozorňuje i na další důvod nepřidělení uzamykatelné skříňky, který žalovaná namítala, a to nedostatek volného prostoru pro jejich umístění na oddělení. K tomu pak žalobce odkazuje na závěry z judikatury ESLP uvedené v písm. a), kdy finanční či organizační důvody zásadně nemohou bez dalšího ospravedlnit jinak neoprávněné zásahy do práv jedince zaručených mu Úmluvou. Přitom žalobce poukazuje rovněž na konstatování veřejného ochránce práv,²⁴ který při svých šetřeních zjistil, že existují psychiatrické léčebny, v nichž se podařilo nejrůznější problémy související s poskytováním uzamykatelného prostoru pacientům určitými způsoby překlenout.

Požadavek zabezpečení určitého soukromého prostoru pacientům pro uložení jejich osobních věcí (uzamykatelné skříňky, nočního stolku) tedy vznesl i veřejný ochránce práv ve své zprávě²⁵; nedostatek uzamykatelného prostoru zmínil ve své kritice i CPT²⁶.

c) Žalobce se musel **sprchovat společně s ostatními** pacienty a za přítomnosti zdravotní sestry. Hromadné sprchování, jakož i plošný dohled nenaplňují požadavky nezbytnosti při výkonu péče o psychiatrické pacienty, zvláště problematickým pak může pro pacienty být dohled osoby opačného pohlaví. Jestliže dle ustálené judikatury ESLP je pro osobní bezpečnostní prohlídky ve věznicích nezbytné, aby je prováděly osoby stejného pohlaví (cf. rozhodnutí ve věci *Wainwright proti Spojenému království*²⁷ a judikatura tam uvedená), tím spíše je to potřeba pro dohled nad lidmi duševně chorými, kteří vyžadují zvláštní ohled a péči.

²² Srov. rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 16. 6. 2005, sp. zn. I. ÚS 353/04, a rozhodnutí ze dne 8. 8. 2006, sp. zn. IV. ÚS 383/05.

²³ Srov. také rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 15. 3. 2005 ve věci sp. zn. I. ÚS 367/03.

²⁴ Zpráva ze dne 18. 9. 2008, bod 108.

²⁵ Zpráva ze dne 18. 9. 2008, bod 108.

²⁶ Zpráva ze dne 12. 3. 2004, bod 109.

²⁷ *Wainwright proti Spojenému království*, odst. 41.

Navíc i veřejný ochránce práv ve své zprávě²⁸ uvádí, že soukromí ve sprchách zajištěno nebylo, a doporučuje vybavit sprchové kouty závěsy. Možnost individuálního sprchování by podle něj měla být dána nezávisle na žádosti s tím, že by dohled neměl být prováděn plošně, ale pouze v odůvodněných případech. I tehdy je ovšem zapotřebí respektovat jistou míru intimity a nevystavovat pacienta vizuální kontrole ve větší míře, než je nezbytné, s tím, že by kontrolu pokud možno měla provádět osoba stejného pohlaví.

Ve věci *Peers proti Řecku*²⁹ ESLP judikoval, že čl. 3 Úmluvy byl porušen tím, že stěžovatel, který byl uvězněn, byl nucen používat toaletu v přítomnosti svého spoluvězně. Toaleta nebyla oddělena od zbytku cely. Soud uvedl, že ačkoli je nutné vzít v úvahu skutečnost, zda účelem zacházení bylo ponížení osoby, absence takového účelu nemůže vyloučit porušení čl. 3. Soud shledal, že takovéto podmínky narušují lidskou důstojnost stěžovatele a splňují podmínky ponižujícího zacházení ve smyslu čl. 3 Úmluvy. Podle žalobce je jeho stížnost ohledně hromadného sprchování, navíc za přítomnosti osoby opačného pohlaví do jisté míry obdobná situaci řešené v uvedeném judikátu ESLP, a žalobce byl vystaven ponižujícímu zacházení ve smyslu čl. 3 Úmluvy, případně minimálně neoprávněnému zásahu do jeho práva na soukromý život ve smyslu čl. 8 Úmluvy (bráno v úvahu i další zásahy do jeho práv rozebrané v předchozích a následujících písmenech žaloby). Postup uplatňovaný vůči své osobě proto žalobce shledává rozporným s čl. 7 odst. 1 a 2 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny a čl. 3 a čl. 8 Úmluvy.

d) Žalobce neměl možnost **pobývat pravidelně mimo uzavřené oddělení**. Ačkoli pobyt na čerstvém vzduchu náleží i dle citované zprávy veřejného ochránce práv³⁰ k předpokladům dobré psychiatrické péče, respektive ke standardům uplatňujícím se i během ochranného léčení, nebyl tento v dostatečné míře žalobci poskytnut, aniž by pro takové zacházení bylo možno shledat legitimní důvod. Zhoršení zdravotního stavu žalobce takovým důvodem bez dalšího být nemůže, neboť zdravotní komplikace vyžadují od zdravotnického zařízení poskytnutí specifické péče a nikoli ukončení pro pacienta vhodného zacházení. Navíc v jiných případech – konkrétně při odpírání žalobci přístupu k lůžku (viz písm. a)) – pracovníci léčebny argumentovali právě svou snahou zachovat dosavadní hybnost pacienta, případně ji dokonce zlepšit, a tak tedy pozitivně ovlivňovat jeho zdravotní stav. O to více je tudíž zarážející, že v případě přístupu na čerstvý vzduch, tedy opatření, které by žalobci mohlo jen prospět a on s ním zároveň souhlasil, ba o něj žádal, pracovníci léčebny zvolili zcela opačný přístup. Nadto zdravotníci nejenže sami odmítali brát žalobce na procházky (v čemž je tak musela zastoupit žalobcova matka, jinak by se žalobce ven na procházku nedostal – Wilsonova choroba způsobuje i jeho ztíženou pohyblivost), dokonce mu i odebrali invalidní tříkolku, s pomocí níž se předtím mohl v areálu léčebny pohybovat. Toto opatření bylo odůvodněno případem „kolize“ žalobce s osobním automobilem. Nutno však podotknout, že vnitřní (omezený) prostor léčebny by měl být přece upraven právě k užítku psychiatrických pacientů a nikoli (primárně) k provozu motorových vozidel. Zákaz používání podpory k pohybu tak opět nejen nebyl nezbytný, nýbrž toto omezení bylo vykonáno proti vůli žalobce s neblahými účinky na jeho zdravotní stav, stejně jako faktické odpírání vycházek žalobci (díky neposkytnutí podpory). Popsané jednání žalované tak přispělo k porušení čl. 7 odst. 2 a čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 3 a čl. 8 Úmluvy.

²⁸ Zpráva ze dne 18. 9. 2008, bod 111.

²⁹ *Peers proti Řecku*, odst. 74–75.

³⁰ Zpráva ze dne 18. 9. 2008, bod 125.

Důležitost pobytu na čerstvém vzduchu pro osoby zbavené osobní svobody, respektive na ní omezené bere konstantně v úvahu i ESLP.³¹ Přitom je samozřejmě vždy potřeba zvážit všechny konkrétní okolnosti případu, takže k rozporu s čl. 3 Úmluvy může přispět nejen situace, kdy je jedinci vůbec bráněno k přístupu na čerstvý vzduch, ale rovněž situace, kdy tento není poskytnut po dostatečně dlouhou dobu. Přitom se nesmí zapomínat ani na skutečnost, že právě odpírání pobytu venku mohlo/mělo negativní důsledky pro žalobcův zdravotní stav, resp. jeho poskytnutí by na něj mělo pozitivní dopad,³² což v podstatě přiznával i samotný personál léčebny (argumentací zmíněnou výše, že pohyb – oproti ležení na lůžku – je pro žalobce žádoucí; tím spíše pak tedy musel být žádoucí pohyb na čerstvém vzduchu). Proto se žalobce domnívá, že popsany postup žalované je nutné započítat do kumulativního efektu všech namítaných podmínek, za nichž byl v léčebně držen a které ve svém souhrnu vedly k ponižujícímu a nelidskému zacházení.

e) Žalobci **nebyla poskytnuta psychoterapeutická péče** v souladu s účelem jeho pobytu v léčebně a postupy *lege artis* v gerontopsychiatrii. Ačkoli byl nucen pobývat ve zdravotnickém zařízení, nebyla mu zde poskytnuta dobrá péče (srov. pod písm. a)) a jeho pobyt by bylo možno přirovnat spíše k věznění. Dle § 13 zákona o veřejném zdravotním pojištění má být zdravotní péče poskytována s cílem zachovat nebo zlepšit zdravotní stav pacienta. Tato povinnost se vztahuje i na zdravotnická zařízení poskytující ústavní ochrannou léčbu nařízenou rozhodnutím soudu. Dle nejnovějších medicínských poznatků týkajících se léčby parafilií (sexuálních deviací), je medikace antiandrogeny bez podpůrné psychoterapeutické léčby zcela nedostatečná, neboť „*medikace může ovlivnit cílové symptomy, jako strach, deprese, posedlosti nebo nadbytek sexuálního pudu, ale nemůže „léčit“ parafilii nebo mezosobní problémy. Psychoterapie je zcela základní[m léčebným postupem] k podpoře dodržování medikace, zlepšení problémů s osobními postoji a k rozvíjení poznávacích schopností v odolávání a ovládání parafilních fantazií a nutkání.*“³³ Žalovaná však místo poskytnutí adekvátní a dostatečné psychoterapeutické léčby žalobce raději „lécila“ zejména podáváním antiandrogenů (srov. písm. f)).

Omezení osobní svobody žalobce s tím, že žalovaná nesplnila povinnost poskytnutí léčby s cílem zachovat nebo zlepšit jeho zdravotní stav, tak nemohlo naplnit účel sledovaný § 72 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ani účel vyjádřený rozsudkem soudu, kterým mu byla ochranná léčba nařízena. Porušením § 13 zákona o veřejném zdravotním pojištění byla porušena i žalobcova práva plynoucí z čl. 7 odst. 1 a 2, Listiny a čl. 3 a čl. 8 Úmluvy.

Tento závěr podporuje i judikatura ESLP. V rozhodnutí ve věci *Aerts proti Belgii*³⁴ se jednalo o případ muže trestně stíhaného pro ublížení na zdraví, který byl po určitý čas umístěn na psychiatrickém oddělení věznice. Na tomto oddělení panovaly podmínky silně kritizované Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Stěžovatel ve věci *Aerts* byl rovněž ponechán svému vlastnímu

³¹ Např. rozhodnutí ve věci *Trepashkin proti Rusku* ze dne 19. 7. 2007, stížnost č. 36898/03, odst. 94, či rozhodnutí ve věci *Moiseyev proti Rusku* ze dne 9. 10. 2008, stížnost č. 62936/00, odst. 125, či rozhodnutí ve věci *Novoselov proti Rusku* ze dne 2. 6. 2005, stížnost č. 66460/01, odst. 41–46.

³² Obdobně např. v rozhodnutí ESLP ve věci *Aleksandr Makarov proti Rusku* ze dne 12. 3. 2009, stížnost č. 15217/07, odst. 95, kdy stěžovatelova možnost pobytu venku byla omezena na hodinu denně na malém dvorku, ačkoli vězeňský lékař mu pro snížení bolesti zad naordinoval fyzický pohyb.

³³ Cynthia S. Osborne and Thomas N. Wise: *Paraphilias*. In: Balon, R., Segreaves, R. T.: *Handbook of Sexual Dysfunctions*. Boca Raton, London, New York, Singapore: Taylor & Francis Group, 2005, str. 317.

³⁴ Rozhodnutí ve věci *Aerts proti Belgii* ze dne 30. 7. 1998, stížnost č. 25357/94.

osudu a nebyla mu pravidelně věnována žádná lékařská či psychiatrická péče. ESLP v daném případě sice neshledal porušení čl. 3 Úmluvy, neboť nebylo prokázáno, že stěžovatel utrpěl dostatečně závažnou újmu na mentálním zdraví, formuloval ovšem některé obecné teze pro posuzování obdobných případů. Ne vždy je správné či nezbytné vyžadovat, aby osoby omezené na svobodě samy popsaly podmínky, ve kterých byly zadržovány (zde některé osoby mentálně postižené). Pokud stát neučiní v přiměřené době opatření nutná ke zlepšení podmínek zadržování psychicky nemocné osoby v situaci, kdy kritický nedostatek náležité péče byl potvrzen znaleckými posudky z oboru psychiatrie, má takové zanedbání za následek zacházení, které je podle okolností konkrétního případu „nelidské“ či alespoň velmi „ponižující“ ve smyslu čl. 3 Úmluvy. Znalecký posudek MUDr. Karla Hynka ze dne 21. 10. 2009, potvrzující zanedbání řádné lékařské péče, byl soudu první instance předložen.

f) Na žalobce byl vyvíjen **nátlak pro podrobení se farmakologické a chirurgické kastraci** a na stížnosti na tento postup žalovaná nereagovala. Navzdory svému nesouhlasu byl žalobce podroben depotní léčbě antiandrogenem proverou. Za toto jednání byla Česká republika opakovaně kritizována ve zprávách předkládaných Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, který požívá velkou autoritu, a to i u ESLP. Ve zprávách z návštěv v letech 2006³⁵ a 2008³⁶ CPT mimo jiné uvádí, že lékařské zásahy s nevratnými účinky prováděné na osobách zbavených osobní svobody by zpravidla měly být vykonány pouze na základě jejich svobodného a informovaného souhlasu. Zvláště u těchto pacientů zbavených osobní svobody (v ochranném léčení) by potom mělo být zajištěno, aby jejich souhlas nebyl přímo či nepřímo dán pod nátlakem v situaci, kdy možnosti volby jednotlivce jsou velmi omezené, a zároveň by měla být zajištěna jejich dostatečná informovanost (bod 109 zprávy ze dne 12. 7. 2007). K podávání antiandrogenů CPT uvedl, že léčba by měla být vždy založena na důkladném individuálním psychiatrickém a lékařském posouzení a že tyto léky by měly být podávány čistě dobrovolně. Stejně jako před zahájením jakékoli léčby by měl být pacient plně informován o všech potenciálních účincích a vedlejších účincích a měl by být schopen kdykoli svůj souhlas odvolat a léčbu přerušit. Dále by mělo být podávání antiandrogenů kombinováno s psychoterapií a jinými formami poradenství, aby bylo dále sníženo riziko recidivy. Léčba antiandrogeny by také neměla být obecnou podmínkou pro propuštění sexuálních delikventů, nýbrž by měla být podávána vybraným jedincům na základě individuálního posouzení. CPT doporučuje, aby podávání antiandrogenů pacientům v ochranném léčení bylo přezkoumáno ve světle výše uvedených připomínek (bod 25 zprávy ze dne 5. 2. 2009). Ještě kritičtěji se CPT staví k chirurgické kastraci, jejíž provádění je dle jeho názoru vedeno úvahami založenými pouze na efektivitě bez dostatečného ohledu na vedlejší nežádoucí účinky, přičemž sama efektivita chirurgické kastrace zůstává sporná. Chirurgická kastrace není v souladu s uznávanými mezinárodními normami a konkrétně není uvedena v závazných „Normách péče pro léčení dospělých sexuálních delikventů“ zpracovaných Mezinárodní asociací pro léčbu sexuálních delikventů (IATSO) a není již všeobecně uznávaným lékařským zákrokem při léčbě sexuálních delikventů. Nevratné lékařské zákroky by dle CPT nikdy neměly být prováděny

³⁵ Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě ČR, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a ve dnech 21. až 24. června 2006, ze dne 12. 7. 2007; dostupná na adrese: <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2007-32-inf-eng.pdf>.

³⁶ Zpráva ze dne 5. 2. 2009.

věznům nebo jiným osobám omezeným ve své svobodě, pokud to není jasně nutné z lékařského hlediska. Podle názoru CPT se chirurgická kastrace sexuálních delikventů omezovaných ve své svobodě prakticky rovná ponižujícímu zacházení (body 43–44 zprávy ze dne 5. 2. 2009). V každém případě je pokus o nucenou chirurgickou kastraci a nedobrovolná léčba antiandrogeny porušením § 23 odst. 2 zákona o péči o zdraví lidu a zároveň porušením § 1, 2 a 3 Etického kodexu České lékařské komory.

Na tomto místě žalobce – ve vztahu ke svému nesouhlasu s aplikovanou léčbou (tedy podáváním antiandrogenů) – odkazuje na svou argumentaci pod písm. a) (str. 4–5 žaloby).

Uvedené závěry podporují tvrzení žalobce, že postupy používanými ve vztahu k němu v psychiatrické léčebně v souvislosti s nátlakem na podrobení se kastraci byla porušena jeho práva plynoucí z čl. 7 odst. 1 a 2 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny, čl. 3 a čl. 8 Úmluvy a rovněž čl. 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně.

IV.

Z výše uvedeného vyplývá, že jednáním žalované došlo k porušení žalobcových práv, zejména čl. 7 odst. 1 a 2 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod, čl. 3 a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně.